

Ђорђе М. Деспич
University of Novi Sad
djordje.despic@ff.uns.ac.rs
ORCID: 0000-0001-9633-9110

Data przesłania tekstu do redakcji: 24.08.2021
Data przyjęcia tekstu do druku: 14.09.2021

Павловићево читање народне и старе српске поезије*

ABSTRACT: Despić Đorđe M., *Pavlovićevo čitanje narodne i stare srpske poezije* (Pavlović's Reading of Folk and Old Serbian Poetry). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 21. Poznań 2021. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 263–276. ISSN 2084-3011.

Using the analytical method, the paper points to the extents and implications of Pavlović's research of Serbian verbal folk and medieval literature. Along with this, the paper tries to present this segment of his essayistic work in the context of the wider Pavlović's essayistic and poetic opus as well, emphasizing their prolific and versatile corresponding. His essays are in a function of thoughtful and evaluating reflections of our oldest literature strata, which eventually shapes up the image about literature and historical span of Serbian poetry and the experience of a unique spiritual continuity. Pavlović's *Essays on Folk and Old Serbian Poetry* (orig. *Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji*) represent an example of how broadness of interests, an impressive intellect, erudite competency, an open and explorative spirit, but also inevitable artistic sensibility and frequent poetic expression become a trigger for new readings and interpretations surely valuable for new generations of readers and researchers.

KEYWORDS: Miodrag Pavlović, essay; folk lyrics; Serbian medieval literature; poetry; interpretation

1. Уводне напомене

Павловићеви *Огледи о народној и старој српској поезији* (Павловић, 1993) представљају резултат његовог есејистичког интересовања за српску књижевну традицију најстаријих времена, од лирске и епске усмене поезије до средњовековне књижевности. Према овом простору

* Рад је настао у оквиру Пројекта 178005 „Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности”, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

српске културе он се још 1964. године и од *Антологије српског песничтва* (Павловић, 1964) експлицитно одредио. Њоме по први пут у антологијском сагледавању српске поезије средњовековни текстови постају саставни део српске књижевности. У наредним издањима *Антологије* овај статус значајног слоја српске песничке баштине не само да ће се одржати већ ће се проширивањем избора, као и уврштавањем усменог стваралаштва, још више потврдити. Након бројних есејистичких књига у којима се бавио проучавањем српске модерне поезије, антрополошких феномена, као и светске књижевности, *Огледи о народној и старој српској поезији*, у којима су поновљени одређени есеји из *Ништитеља и свадбара* (Павловић, 1979) и *Обредног и говорног дела* (Павловић, 1986), до краја покривају све оне књижевне и културне просторе који су Павловића и као проучаваоца, али и као песника одувек привлачили.

На првом месту, значај српске усмене и средњовековне књижевне баштине иманентно је видљив и у самој Павловићевој поезији, о чему смо више писали у *Пореклу песме* (Деспих, 2008), посебно када су у питању евидентне интертекстуалне везе које Павловић успоставља према овом корпусу српске књижевне традиције. С друге стране, осим што ће се његовом *Антологијом српског песничтва* учинити пресудан корак у конституисању свести о духовним, књижевним, али временским границама наше књижевне баштине¹, аутор ће 1982. године саставити и објавити и *Антологију лирске народне поезије* (Павловић, 1982а) којом консеквентно наглашава и заокружује већ изнето опредељење за ширењем традицијских оквира српске књижевности, и овим песничким корпусом прошириће сва наредна издања *Антологије српског песничтва*. Стога доживљај српске поезије као израза постојаног континуитета код Павловића постаје потпуније уобличен тек од петог издања његове *Антологије*, уврштавањем усмене лирике.

¹ На овом месту треба нагласити цитат из Павловићевог предговора у којем образлаже свој избор (који се и данас сматра најрелевантнијим избором те врсте) и износи ироничну алузију на критеријум и оквир избора Поповићеве *Антологије новије српске поезије*: „Лепа би то била књижевна и песничка традиција која би трајала тек једно столеће!” (Павловић, 1964, 18).

2. Огледи о народној поезији

Први део Павловићевих *Огледа*, окренут ка лирској народној поезији, најпре кореспондира са ауторовим антрополошко-митолошким интересовањима која ће аутор артикулисати и у другим књигама, попут *Поетике жртвеног обреда* (Павловић, 1987а) или *Говора о ничем* (Павловић, 1987б), рецимо. Наслов овог поглавља, *Лирска митолошка народна поезија*, заправо је предговор из *Антологије лирске народне поезије*, и овај текст отвара *Огледе о народној и старој српској поезији*. У њему аутор изражава свест о значају и вредности лирског усменог стварања које је, за разлику од епског, првенствено истицао женско сведочење, оглашавање и памћење, оно „хорско, заједничко, без индивидуалног истицања” (Павловић, 1993, 9), те ослањање на различите митолошке изворе. У том смислу, оно је за Павловића „наш истински културни почетак и по свом духу и пореклу древније од споменика писмености нашег средњовековља” (Павловић, 1993, 9). Њега посебно интересује семантичка заплетеност ове поезије, односно суштинска испреплетеност са митским слојевима, те присуство неких других жанровских форми, попут херметичких облика загонетки, рецимо. Отуда се намеће потреба за пажљивим читањем лирских народних песама, јер су оне пуне обредних, митолошких и фигуративних знакова чије тумачење нити је једноставно, нити је, једном изведено, једино и валидно. Отуда и „наук” да се таквим затвореним формама мора приступати далеко опрезније у интерпретацији, и без хитрења у закључку: „Други је наук: од многих помисли не везати се само за једну. И да би се даље могло сазнавати, не рећи сазнање до којег се дошло, не рећи га до краја. Оставити нешто за следеће размишљање и за следећу прилику да се још нешто о свему томе каже. Или пустити да каже неко други” (Павловић, 1993, 15). Истини за вољу, ови ставови не обележавају једино Павловићево тумачење усмене лирике, већ безмало укупан његов критичко-есејистички приступ проучавању књижевности. Ма колико се читаоцу његови увиди чинили убедљиви и луцидни, из Павловића ће готово редовно проговарати свест о релативности и недовршености не само властите интерпретације, већ и интерпретације у начелу, о чему ће најексплицитније говорити у *Интерпретацији песничког текста* у својој књизи *Поетика модерног* (Павловић, 1978).

Осим две песме, *Браћа и сестра* и *Свеци благо деле*, од којих је прва више епска по стилу (Павловић, 1993), те народне приповетке *Чудотворни прстен*, остале лирске усмене умотворине којима се Павловић бави присутне су антологијском избору из 1982. године, што сведочи о његовој есејистичкој доследности. Павловић се у свим овим есејима представља као врсан тумач књижевне баштине, као опрезан, аналитичан и детаљан у интерпретацији, који увек са уверљивом аргументацијом проналази и истиче средишњи проблем песме којом се бави, односно проблем који по њему представља духовну интенцију самих певача. Импонује с којом ширином и релевантношћу аутор контекстуализује централне мотиве, било позивањем на бројне њихове варијантне облике, било компаративним сагледавањем сродних и „лу-тајућих” мотива у другим песмама, националним књижевностима, па и културним епохама. У том смислу, методолошки оправдано и функционално Павловић ће са предметом свога истраживања контекстуално довести у везу праисторијске и неолитске изворе, египатску, индијску, старогрчку и римску митологију, старословенске митове, хебрејска и хришћанска библијска веровања, балканску и индоевропску културу, као и културу северноамеричких Индијанаца, чак и ону полинезијских племена. Очито је да основа његовог тумачења свакако лежи у богатом читалачком искуству и познавању светске фолклорне баштине, епохално разнослојне, као и у антрополошком интересовању за обредна и митолошка исходишта која су уписана у темеље сваке, па и наше културе. Притом, многи убедљиви увиди до којих аутор с неисфорсираном лакоћом долази, не одузимају и не искључују бројна питања која му се намећу. Сјајна тумачења² којима врхунски доприноси српској есејистичкој и критичкој мисли не спречавају га да непрестано потврђује идеју о томе да нема дефинитивне интерпретације која би искључила све остале, остављајући увек могућност да се

²Веома леп и тачан увид о његовом есејистичком поступку у *Огледима* износи Жарко Требјешанин у свом поговору ове књиге: „Читалац Павловићевих текстова ужива у његовом виртуозном и оштроумном одгонетању не само из интелектуалних разлога [...] већ и из естетских побуда, јер је његово трагање увек узбудљива и заводљива игра *логоса* и *ероса*, спрега аналитичког ума и страсти, логике и имагинације. Читалац ужива и стога што су Павловићева решења *маштовита, смела и оригинална*” (Требјешанин, 1993, 280).

у књижевни текст зађе и из неког другог интерпретацијског угла. Отуда присуство оних обазриво постављених питања којима се исказује свест о релативности властитог, најчешће блиставог читања, једнако као и о богатству значења које сама природа књижевног текста нуди читаоцу. И можда баш у том укрштању и прожимању треба видети надмоћ есејистичког поступка Миодрага Павловића: у споју интерпретацијског талента за увиде у сложен свет уметничког дела, с једне, и критичко-теоријске свести о конотативној природи књижевности и условности самог тумачења, с друге стране.

Разноврсна су и ефектна сагледавања лирске народне поезије у овим Павловићевим текстовима. Мотивско-тематска и симболичка, језичко-етимолошка и компаративна, у њиховом се средишту налазе углавном они за Павловића опсесивни проблеми којима ће се бавити и у другим иатраживачким огледима, али које ће уметнички третирати и у властитој поезији. Навешћемо само неке од њих и указати на њихове песничке ефекте. Проблеми космогоније, небеске свадбе, генезе и апокалипсе, који су у првом плану есеја *Женидба сјајнога мјесеца*, *Вилин чудесни град* и *Вила зида град*, песнички су оваплоћени у његовом лирском спеву *Дивно чудо* (Павловић, 1982b) и поеми *Апокалипса* (Павловић, 1992b). Мотив (свадбеног) ритуала, али и расап обредности, те мотив птица из *Женидбе врапца подунавца*, осим што ће га промишљати и у неким другим есејима, попут оних о Достојевском у *Поетици жртвеног обреда* (Павловић, 1987), уметнички су видљиви у циклусу *Orgia profana* (Павловић, 1996), као и у неким песмама из *Светлих и тамних празника* (Павловић, 1971). Такође, симболика супротности сунца према месецу, дана према ноћи из *Женидбе сјајнога мјесеца*, најочљивија је у *Светлим и тамним празницима* (Павловић, 1971). Мотив жртвеног ритуала из есеја *Изједени овчар*, осим што је велика тема Павловићеве *Поетике жртвеног обреда*, своју песничку артикулацију доживеће у више наврата, од којих треба издвојити песму *Повратак порочног сина* (Павловић, 1971) и поменути циклус *Orgia sacre*. (Не)разликовање границе између живота и смрти из есеја *Народна песма „Браћа и сестра”*, мотивски је присутан у *Великој скитији* (Павловић, 1969) и *Повратку изгубљеног сина* из *Песам о детињству и ратовима* (Павловић, 1992a). Судар соларног и подземног начела из есеја *Пошто аждаја прождра јелена* песнички

ће онеобичити у стиховима *Светог Ђорђа из Уласка у Кремену* (Павловић, 1989)³.

Друго поглавље, *Јунаштво у антрополошком кључу*, открива већ самим насловом двоструку основу своје уређености: у питању су текстови који се баве усменом епском поезијом са антрополошког аспекта. Павловић нашим епским песмама прилази углавном тражећи присуство обредних и митских елемената и слојева у њима. Осим релативно краћих огледа у којима тумачи проблеме одабраних песама, аутор у два дужа текста (*Јунаштво у антрополошком кључу* и *Епско певање о Косовском боју*) разматра и општија питања: у једном питањем самога јунаштва, а у другом статусом Косовског боја у нашој епизи.

Проблемом јунаштва Павловић се бави у веома широком распону, од настојања да распозна шта оно представља, „врсту делатности или моралну одлику” (Павловић, 1993, 95), од питања колико је јунак опседнут и поседнут смрћу (Павловић, 1993, 98), до женског хероизма и уобичајеног сукоба јунака са змијом или змајем. Из свих ових промишљања избија велика, богата ерудиција која је сва у функцији наглашавања заједничких, митских, обредних основа које се у различитим културама и епохама везују за феномен јунаштва, од сумерско-вавилонске цивилизације, индијских епова, античке митологије и библијских митова, до наше усмене епике. Увиди до којих је дошао отворили су један нови угао гледања на епско јунаштво, од убедљивог резимирања сукоба јунака и змаја, да му смисао није „у узајамном уништењу, него у ритуалу узајамног жртвовања [...], њихов двобој је велика космичка игра” (Павловић, 1993, 108), до аргументованог типолошког разликовања хтонских (Лазар Хребелјановић, Милић Барјактар) од соларних јунака (Марко Краљевић, Одисеј)⁴.

³ Неке од ових проблема опширније смо разматрали у *Пореклу песме* (Деспич, 2008).

⁴ И овде је по нама присутна индикативна веза између Павловићеве есејистике и његове поезије, нарочито у погледу уметничког виђења „хтонског” кнеза Лазара и телурског принципа који је у *Великој скитији* изразито наглашен. И то не само у циклусу песама о Косовском боју већ и у оним који реинтерпретирају повесну ситуацију старих Словена. Радован Вучковић у тексту *Поетичко-критичке новине Миодрага Павловића такође увиђа* да се „Павловићев кнез Лазар, јунак те некадашње историјске драме која је прешла у легенду, у песми *Говор очи битке*, грчевито хвата, осећајући језу смрти,

У дужем огледу *Епско певање о Косовском боју* аутор настоји да анализом митских елемената у неким по њему кључним песмама о Косовској бици, представи на одређени начин епску допуну „недостајуће” историје. На самом почетку овог огледа, цитирајући Вука Караџића, али и сам истичући да се „заборавило највећим делом оно што је било за време и током Косовског боја” (Павловић, 1993, 157), Павловић експлицитно наглашава оно што је још раније у својој поезији уметнички иманентно афирмисао: неповерење према историографској веродостојности. Према историографији и миту он се односио као према, постмодернистички схваћено, људским конструкцијама које се, тако, приближавају простору фикције будући да су доступни тек преко *текста*, те тако пружају могућност за креативно дописивање. Отуда он настоји да укаже како се митско, епско и историјско сустичу и преплићу, те творе оно што именује „епским певањем о Косовском боју”. Тежећи проналажењу обредних и митских елемената он се опредељује за неколицину песама у којима се њихова симболика семантички уклапа у перцепцију Косовског боја која је до данас формирана.

Посебно су занимљива Павловићева промишљања косовског опредељења, којем прилази са аналитичком задршком. Наиме, аутор овде деридијански трага и открива апорију која се јавља у Лазаревом избору царства, јер:

Може се с лакоћом замислити како је читава ситуација Лазарева смишљена и испевана да би се пораз у ратном походу представио као слободан избор побожног кнеза. И као утеха: да је небеско царство стечено поразом чвршће и трајније но земаљско, које би се задобило победом [...]. Није сасвим јасно ни зашто би губљење војничког подухвата био услов за добијање, заслуживање „царства небеског” (Павловић, 1993, 164–165).

Павловићу се намеће утисак о можда далекосежнијим последицама које такво епско предање о косовском опредељењу носи са собом: „Опредељење за «царство небеско», које при првом читању значи уздржавање од победе, звучи као прокламовање једне метафизике пораза” (Павловић, 1993, 164–165). У овим наводима и даље се

за земљу, а раздвајање од ње осећа као насиље, небо као проклетство («Са земљом ме растају, узвишености у љуте скутове сам изгнан»)” (Вучковић, 2010, 29).

препознаје рефлекс промишљања косовског предања, на који смо већ указали у његовом есеју о Настасијевићу (Деспих, 2016, 191–204). Аутор, дакле, истиче противуречност опредељења за царство небеско и саме кнежеве клетве, јер:

Звати и заклињати јунаке да уђу у један бој који је унапред, свесним опредељењем једног војсковође, изгубљен, осуђен на пораз, апсурдно је. У време када се изриче кнежеве клетва, и у оном што та клетва каже, присутна је само жеља да што више јунака Косовском боју приступи и да се извојује судбоносна победа (Павловић, 1993, 167).

Већина ових мотива којим се аутор бави, а посебно митско-историјском заснованошћу предања о Косовском боју, доживеће највише у *Великој скитији* своју посебну, песничку реинтерпретацију. Но, једно је песнички аутентично ослањање на књижевну и културну традицију, које у себе укључује и креативно, али и интелектуално обазриво освртање на веродостојност историографије и предања, освртање које иде у корак са савременим филозофским и теоријским тенденцијама постструктурализма, рецимо, а нешто сасвим друго митско-антрополошка реалност текстуалног предања о Косовском боју, чиме се заправо Павловић на првом месту бави у својим огледима. Он у закључку нема дилему о вредности косовског мита у историји митских система новије Европе, као што нема ни дилему о његовом вековном значају по српски народ:

Митско надахнуће ушло је у еп и надахнуло га, еп је са својим митским елементима ушао у историју, имановао је, допунио, довршио. Тамо где је историја ишчилела по вододеринама заборава, мит је додао једно дубље сећање које траје до данашњих дана. Прича о поразу постала је завештање неуздржане храбрости, на које су се сви позивали кад је требало опрети се, одупрети, бранити, спасавати. Какве је то последице имало, ствар је за друге и другачије анализе [...]. Тако су епске песме о Косовском боју, као и митско језгро о готово божанском отпору и јунаштву јунака, чији су модели били преузети из древних легенди [...], били драгоцени супстрат народне душе кроз векове и значили до данас више него корисне поуке које су се могле извући из тачнијег познавања историјских околности Косовског боја и времена пре и непосредно после њега (Павловић, 1993, 176–178; истакао – Ђ. Д.).

И остали огледи пример су како интерпретација може бити убедљива и откривалачка, а да притом не тежи искључивању неких

других интерпретација, већ напротив, да отвара простор за нова питања, свесна да сама представља тек један могући угао читања. Релевантно се бавећи испитивањем обредних и митских елемената (*Марко се производи у јунака; Зидане Скадра на Бојани*), као и феноменом јуначког етоса и симболиком вида (*Стари Вујадин или расправа о очима*), суптилно уочавајући баладно-тајанствене и ритуалне слојеве (*Женидба Милића Барјактара*), промишљајући напетости које у контексту епског јуначког кодекса уносе дубоке интимне етичке дилеме појединца (*Песма о Страхинићу Бану*), да истакнемо само неке тумачеће домете ових огледа, Павловић је без сумње задужио савремено читање наше епске традиције.

3. Огледи о старој српској поезији

Своје недвосмислено виђење и вредновање наше поезије Павловић је изразио још *Антологијом српског песништва*, у чијим оквирима важно место заузимају стихови наше старе, средњовековне поезије. Чини се да ће чин антологијског вредновања и постављања оквира у којима треба сагледавати српско песништво у великој мери условити и његов есејистички опус, који не представља само особено књижевно-историјско виђење нашег песништва, већ је и вид дискурзивног утврђивања и афирмације антологијског избора. Другим речима, све оно што ће током свог критичко-есејистичког рада говорити о односу према традицији и њеном значају за савременог песника, сустиче се у његовом предговору *Антологије српског песништва*, или, може се и тако рећи, све то произилази из предговора. Стара српска поезија предмет је аналитичко-есејистичке пажње у последњем, трећем поглављу *Огледа*. Текстови у њему најпре су усмерени према средњовековним житијима, ка начелном оцртавању поетичких особености средњовековне књижевности, али и утицаја византијске културе на нашу старију традицију.

У тексту *Наша средњовековна поезија*, у основи постављања свих важних питања, налази се однос према књижевном тексту. Отуда се прави разлика између конотативне природе поезије и недвосмислених литургијских текстова панегирички писаних. Павловић, такође,

у погледу жанровских специфичности житија старе српске књижевности истиче његову сложеност, будући да му се грађа састоји од „наративних пасажа, мноштва цитата, реторских, песничких, па и дискурзивних (филозофско-теолошких) делова” (Павловић, 1993, 202), при чему се ова врста жанровске некохеренције нимало не разликује од новијих анализа *Старог и Новог завета*. Аутор и у овом тексту експлицитно наглашава да ће га занимати препознавање „песничких, реторско-лирских целина или фрагмената”, те проналажење не само песничких одлика одабраних текстова, већ и антрополошких и митских ослонаца који су допринели у конституисању средњовековних (житијних) дела. Иако су његове књижевно-теоријске, естетичке и антрополошке интерпретацијске интенције убедљиво утемељене на модерним начелима, којих је Павловић и те како свестан, аутор ни овде нити сматра могућим, нити сматра пожељним да његово читање и приступ буду завршни. Стога он својим убедљивим анализама и идејама поставља и бројна питања и сугерише различите методолошко-теоријске могућности, које би требало узимати као подстицајне оријентире за будуће изучаваоце ове књижевне проблематике.

Тако ће, разматрајући песничке фрагменте из средњовековних књижевних текстова, остати запитан над смислом и функцијом таквог поступка, јер се последице могу разнолико читати, и као „резултат једног експеримента у књижевно-жанровском издвајању [...], или документ о мисаоно-осећајном животу наших предака” (Павловић, 1993, 203), или као „брзопис душевног живота нашег хришћанског средњег века” (Павловић, 1993, 204). Павловић поставља питања тамо где би се мало ко усудио или сетио да их постави, а једно од таквих је и проблем оригиналности у српској средњовековној књижевности:

Но сигурно је да је постојала уметничка осетљивост за реч и да је многи богослужбени текст исписан са стваралачким нагоном, уз пробирљиву и моћну употребу речи. Чак мислим да је за наше средњовековне писце постојало и питање оригиналности, јер уметнички импулс подразумева неку изворност, иначе се нова дела не би ни писала. Али није постојао читалачки збор који би ту оригиналност ценио и подстицао, нити естетска теорија која би је заступала (Павловић, 1993, 204–205).

Оваквим размишљањем Павловић не доводи у сумњу оно канонско, нити пак жанровску конвенцију тога времена, већ изражава став

да су дела поред оних општих особина поседовала и своје појединачне специфичности, те да су аутори имали *жељу* за инвенцијом. Управо тај стваралачки импулс и допринос оригиналном у средњовековним текстовима Павловић настоји да истакне у својим огледима. Један од лепших примера таквог стваралачког искушења био би онај који аутор проналази у *Житију Петра Коришког* од Теодосија. Представљајући његову сижејну, душевну и духовну линију, Павловић посебно застаје над мотивом змије који се остварује кроз својеврстан парадокс. С једне стране, Петар Коришки, сматра Павловић, змији прилази као библијском и хришћанском симболу демонства и лукавости (Павловић, 1993, 221), а потом се она, пошто је победи, за њега претвара у позитиван симбол, на чијем леглу подиже цркву (Павловић, 1993, 223). Заправо, у основи ове метаморфозе симболичке функције змије налази се антрополошко-митолошки слој који Теодосијевом житију придају узбудљиву семантику. Указивањем на прву и другу иницијацију Петра Коришког, ону од духовног хероизма и опирања земном и материјалном начелу, и каснијим измирењем и укључењем земље у култ иницијације чином сахрањивања, Павловић функционално демонстрира оријентацију митолошко-антрополошког приступа, откривајући присутним архетипским симболима лепоту овог житија, али свакако и знак оригиналности самог Теодосија.

Притом, ово није једино место на које Павловић указује када је посреди однос према земљи у житијима наших писаца. Он у томе не види толико врсту топоса, колико присуство митских слојева у (тадашњем) човеку. За Павловића предавање тела земљи јесте нада у васкрсење, у поновно рађање (Павловић, 1993, 223), што проналази у Савином *Житију светог Симеона*. Те ритуално-митске елементе он препознаје и у неким нашим народним песмама, попут *Женидбе Милића Барјактара* или у *Смрти Марка Краљевића*, и оне кореспондирају са наведеним мотивом из *Житија Петра Коришког*. Међутим, Павловић овде јасније наглашава митско-ритуалну претпоставку која се налази у чину полагања умрлог на траву, односно Светог Симеона на рогозину. Но, он не чита ово место на уобичајени начин, већ му прилази поново из антрополошког угла, препознајући у њему један митско-обредни слој који одудара од библијске традиције обележене изреком „прах јеси и у прах ћеш се вратити“:

Претпоставка говори о једном архетипу психолошком, и о једном обичају у исто време: умирући човек се доводи у везу са биљем које је снажно или које клија, а преко биља и са земљом која то биље порађа. Преко биља и земље вратио би се умрли не окриљу материнства него свеопштем кружењу материје, и бића која из ње настају (Павловић, 1993, 215).

Он у овој врсти мотива очито види пагански дух и пантеистичко виђење природе и света. На пантеистичко схватање метаморфозе бића скретаће пажњу у својим есејима у више наврата, а да је посредни за Павловића изузетно важан митско-антрополошки мотив сведочи и сам поступак његовог уметничког тематизовања. Стихови из *Велике скитије* најпре говоре томе у прилог, и то нарочито из песме *Епитаф словенског прапесника*, где јунак, у есхатолошком обраћању, ефектно потврђује наведен архетип васкрсења и пантеистичког преображаја: „земља је ко руно / и кости у потаји певањем се плоде” (Павловић, 1969, 12).

Павловића неспорно одликује слух за дух наше народне поезије, средњовековне књижевности и њених жанровских конвенција, за контекст саме културне епохе, једнако као и за српски историјски тренутак. Но, и у есејима о српској модерној поезији, рецимо, истичу се проблеми који су културно-историјски засновани и антрополошки оријентисани. У том смислу, он ће знати да усменој песми и одабраном житију, једнако као и модерним остварењима, приђе заправо као књижевном тексту, односно приступаће и анализи његове мотивско-тематске и структурно-композиционе уређености, али и оне књижевно-историјске и културно-контекстуалне његове природе. Све је то за нас показатељ једне кохерентне критичко-есејистичке, поетичко-естетичке и филозофско-културолошке свести која ће, свакако, имати своју континуирану уметничку манифестацију и кроз сам Павловићев песнички опус.

Проблемске тачке на које смо настојали да скренемо пажњу у ова три поглавља *Огледа* делују нам као важна антрополошка и културолошка упоришта на основу којих се Павловић данас убедљиво представља као проучавалац који кохерентно наглашава и афирмише, и песнички иманентно, и есејистички експлицитно, важност свести

о међусобним односима и нужној условљености повести, културе и човека. Проблемски простор којим се Павловић у овим огледима бави између осталог су у функцији смисаоног и вредносног осветљавања наших најстаријих књижевних слојева, чиме се до краја уобличава представа о књижевно-историјском распону наше поезије и искуство јединственог духовног континуитета.

С правом се стога може тврдити да Павловићева питања које не престано поставља, и која су препознатљива одлика његовог есејистичког опуса, обећавају исти онај вредносни домет којим се у интерпретацији и истраживачком смислу већ осведочио у контексту критичко-есејистичког промишљања модерне српске поезије. Његови огледи представљају пример како ширина интересовања, импресиван интелект, ерудитна компетенција, отворен и откривалачки дух, али и незаобилазан уметнички сензибилитет и неретко поетска експресија, постају замајак нових читања и тумачења, нових луцидних увида и једнако важних питања, сасвим сигурно драгоцених за будуће генерације читалаца и изучавалаца.

Литература

- Вучковић, Р. (2010). *Поетичко-критичке новине Миодрага Павловића*. У: *Песништво и књижевна мисао Миодрага Павловића*. Ур. Ј. Делић. Београд: Институт за књижевност и уметност, Учитељски факултет, стр. 19–46.
- Деспић, Ђ. (2008). *Порекло песме*. Зрењанин: Агора.
- Деспић, Ђ. (2016). *Павловићево читање Настасијевића*. У: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Ур. Ј. Делић. Нови Сад: Матица српска, стр. 191–204.
- Павловић, М. (1958). *Рокови поезије*. Београд: СКЗ.
- Павловић, М. (1964). *Антологија српског песништва*. Београд: СКЗ.
- Павловић, М. (1969). *Велика скитија*. Сарајево: Свјетлост.
- Павловић, М. (1971). *Светли и тамни празници*. Нови Сад: Матица српска.
- Павловић, М. (1978). *Поетика модерног*. Београд: Графос.
- Павловић, М. (1979). *Ништитељи и свадбари*. Београд: БИГЗ.
- Павловић, М. (1982а). *Антологија лирске народне поезије*. Београд: Вук Караџић.
- Павловић, М. (1982б). *Дивно чудо*. Београд: Нолит.
- Павловић, М. (1986). *Обредно и говорно дело*. Београд: Просвета.
- Павловић, М. (1987а). *Поетике жртвеног обреда*. Београд: Нолит.
- Павловић, М. (1987б). *Говор о ничем*. Ниш: Градина.

- Павловић, М. (1989). *Улазак у Кремону*. Београд: Нолит.
- Павловић, М. (1992а). *Песме о детињству и ратовима*. Београд: СКЗ.
- Павловић, М. (1992б). *Есеј о човеку*. Вршац: КОВ.
- Павловић, М. (1993). *Огледи о народној и старој српској поезији*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Павловић, М. (1996). *Изабрane и нове песме*. Београд: Просвета.
- Требјешанин, Ж. (1993). *Чару Павловићевог одгонетања српске поетске баштине*. У: М. Павловић *Огледи о народној и старој српској поезији*. Београд: Српска књижевна задруга, стр. 269–281.
- [Vučković, R. (2010). *Poetičko-kritičke novine Miodraga Pavlovića*. У: *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*. Ур. Ј. Deliћ. Београд: Institut za književnost i umetnost, Уčiteljski fakultet, стр. 19–46.
- Despić, Ђ. (2008). *Poreklo pesme*. Zrenjanin: Agora.
- Despić, Ђ. (2016). *Pavlovićevo čitanje Nastasijevića*. У: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*. Ур. Ј. Deliћ. Novi Sad: Matica srpska, стр. 191–204.
- Pavlović, М. (1958). *Rokovi poezije*. Београд: СКЗ.
- Pavlović, М. (1964). *Antologija srpskog pesništva*. Београд: СКЗ.
- Pavlović, М. (1969). *Velika skitija*. Sarajevo: Svjetlost.
- Pavlović, М. (1971). *Svetli i tamni praznici*. Novi Sad: Matica srpska.
- Pavlović, М. (1978). *Poetika modernog*. Београд: Grafos.
- Pavlović, М. (1979). *Ništitelji i svadbari*. Београд: BIGZ.
- Pavlović, М. (1982а). *Antologija lirske narodne poezije*. Београд: Vuk Karadžić.
- Pavlović, М. (1982б). *Divno čudo*. Београд: Nolit.
- Pavlović, М. (1989). *Ulazak u Kremonu*. Београд: Nolit.
- Pavlović, М. (1986). *Obredno i govorno delo*. Београд: Prosveta.
- Pavlović, М. (1987а). *Poetika žrtvenog obreda*. Београд: Nolit.
- Pavlović, М. (1987б). *Govor o ničem*. Niš: Gradina.
- Pavlović, М. (1992а). *Pesme o detinjstvu i ratovima*. Београд: СКЗ.
- Pavlović, М. (1992б). *Esej o čoveku*. Vršac: KOV.
- Pavlović, М. (1993). *Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji*. Београд: Srpska književna zadruга.
- Pavlović, М. (1996). *Izabrane i nove pesme*. Београд: Prosveta.
- Trebešanin, Ж. (1993). *Čari Pavlovićevoг odgonetanja srpske poetske baštine*. У: М. Pavlović. *Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji*. Београд: Srpska književna zadruга, стр. 269–281].